

УДК 332.122:338

Горбачова І.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності
Житомирського національного агроекологічного університету

СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

SYSTEM OF FORMING AND DEVELOPMENT OF LABOUR POTENTIAL OF RURAL TERRITORIES IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATIONS AGRARIAN TO SECTOR OF ECONOMY

АНОТАЦІЯ

У статті визначено, що функціонування трудових ресурсів сільських територій відбувається під впливом взаємодії системоутворюючих та системозберігаючих компонентів. Досліджено, що якість трудового потенціалу сільських територій зумовлена соціально-економічними, професійно-кваліфікаційними, демографічними, біологічними, науково-технічними та ідейно-моральними факторами середовища їх функціонування. Запропоновано організаційно-економічний механізм формування та розвитку системи відтворення трудового потенціалу сільських територій.

Ключові слова: трудовий потенціал, сільська територія, трудові ресурси, кадри, село, демографія, безробіття, зайнятість, ринок праці, аграрний сектор.

АННОТАЦИЯ

В статье определено, что функционирование трудовых ресурсов сельских территорий происходит под воздействием взаимодействия системообразующих и системосберегающих компонентов. Исследовано, что качество трудового потенциала сельских территорий обусловлено социально-экономическими, профессионально-квалификационными, демографическими, биологическими, научно-техническими и идейно-моральными факторами среды их функционирования. Предложен организационно-экономический механизм формирования и развития системы воссоздания трудового потенциала сельских территорий.

Ключевые слова: трудовой потенциал, сельская территория, трудовые ресурсы, кадры, село, демография, безработица, занятость, рынок труда, аграрный сектор.

ANNOTATION

In the article certainly, that functioning of labour resources of rural territories takes place under act of co-operation of системоутворюючих and системозберігаючих components. Investigational, that quality of labour potential of rural territories is conditioned by the socio-economic, professionally-qualifying, demographic, biological, scientific and technical and ideological-moral factors of environment of their functioning. The organizationally-economic mechanism of forming and development of the system of recreation of labour potential of rural territories is offered in the article.

Keywords: labour potential, rural territory, labour resources, shots, village, demography, unemployment, employment, labour-market, agrarian sector.

Постановка проблеми. Розвиток світового економічного простору, що відбувається під впливом глобалізаційних процесів у всіх сферах суспільного життя, незважаючи на глибину міжнародної інтеграції та посилення консолідації зусиль провідних аграрних виробників, не забезпечує виконання сільським господарством мультиплікаційної ролі, пов'язаної з вирішенням продовольчої проблеми та екологізацією

енергоспоживання. Така ситуація зумовлює необхідність усвідомлення важливості наявних глобальних проблем та акцентування уваги на пріоритетному формуванні засад раціонального використання трудового потенціалу сільських територій. Ефективне використання та нарощування можливостей аграрного сектора нині пов'язується саме з розвитком мотиваційних засад гармонійного поєднання інтересів сільських жителів, сільськогосподарських виробників із цілями громади сільської території.

Формування трудового потенціалу сільських територій нерозривно пов'язане з демографічною ситуацією на селі, забезпеченням ефективною зайнятістю, збалансованістю попиту та пропозиції на ринку праці, створенням нових робочих місць тощо.

Трансформації аграрного сектора економіки України спричинили значні зміни економічного механізму формування соціальної інфраструктури, що поглибило проблеми формування трудового потенціалу сільських територій та сприяло поширенню трудової міграції. Українське село втратило свою привабливість для проживання, роботи і розвитку особистості. Якість життя селянина нині не відповідає цивілізованим критеріям сучасності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблеми формування та ефективного використання трудового потенціалу сільських територій зробили Д.П. Богиня, О.А. Богуцький, В.К. Горкавий, О.А. Грішнова, В.Л. Лишиленко, М.К. Орлатий, В.П. Рябоконт, П.Т. Саблук, М.А. Хвесик, С.В. Мочерний та ін. Однак не вирішеними залишаються питання, що стосуються регіональних проблем формування та використання трудового потенціалу. У працях учених мало уваги приділяється вивченню передумов формування трудових ресурсів сільської місцевості в період ринкових трансформацій.

Отже, розроблення теоретико-методологічного підґрунтя процесів формування, функціонування та розвитку трудового потенціалу сільських територій є важливим і в науковому, і в практичному аспектах.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад формування, функціонування та розвитку системи відтворення трудового потенціалу сільських територій та розробленні методичних підходів до її вдосконалення.

Реалізація поставленої мети вимагає вирішення таких завдань:

- сформулювати й обґрунтувати основні умови формування та розвитку трудового потенціалу сільських територій;
- розкрити сутність і теоретично обґрунтувати особливості формування ринку праці сільської місцевості;
- розробити організаційно-економічний механізм формування, функціонування та розвитку системи відтворення трудового потенціалу сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологія формування системи відтворення трудового потенціалу сільських територій визначається особливостями аграрного виробництва (сезонністю, специфічними умовами та організацією використання праці, залежністю її результатів від соціально-економічних умов) та передбачає переплетіння економічного процесу відтворення з природними факторами, які визначають специфіку виробничої діяльності кадрів у сільському господарстві. Функціонування трудових ресурсів сільських територій відбувається під впливом взаємодії системоутворюючих (кон'юнктура ринку праці, трудове законодавство) та системозберігаючих (соціально-економічні та трудові умови праці, форми реалізації мотивації) компонентів.

Визначено, що однією з найважливіших умов формування та розвитку трудового потенціалу сільських територій є задоволення його соціально-економічних потреб. Надійність та сталість параметрів системи відтворення трудового потенціалу на селі визначаються взаємозалежністю та взаємообумовленістю її структурних елементів, до яких належать фізичний стан і здоров'я селянина, рівень освіти та компетентності, соціально-демографічний склад сільської території, інтелектуально-культурний рівень та особистісні властивості людини.

Використовуючи системний підхід, зроблено висновок, що критерієм ефективності функціонування та розвитку трудового потенціалу сільських територій є здатність до створення та раціонального використання кадрового потенціалу, який, своєю чергою, позиціонується автором як використані і невикористані ресурси праці, якими володіють працівники.

Визначено, що якість трудового потенціалу сільських територій зумовлена соціально-економічними, професійно-кваліфікаційними, демографічними, біологічними, науково-технічними та ідейно-моральними факторами середовища їх функціонування.

Досліджуючи проблематику формування трудового потенціалу сільських територій, слід

зауважити, що одним із найголовніших критеріїв якості життя на сільській території є демографічний стан. Сучасний етап соціально-економічного розвитку сільських територій України можна охарактеризувати як кризовий, про що свідчать тенденції до скорочення чисельності сільського населення, зрушення в його віковій структурі на користь непрацездатної категорії, відтік економічно активних верств у міські та приміські зони тощо.

Демографічна ситуація, що склалася в Україні за останні роки, позначилася і на трудових ресурсах сільських територій. Соціально-економічні процеси, які відбуваються в аграрному секторі економіки як основної сфери прикладання праці селянина, впливають на природний, міграційний та економічний рух сільського населення в бік його зменшення. Постає проблема національної важливості – заселеність сільських територій країни.

Встановлено, що вагомим фактором впливу на ринок робочої сили є безробіття. Економісти виділяють багато причин виникнення безробіття в сільській місцевості. Однією з основних є те, що у процесі реформування аграрного сектору багато колективних господарств розпалися, а нові на їхньому місці не сформувалися. Також через стрімкий розвиток технологій відпала потреба у низці професій. Унаслідок цього значна частина робочої сили залишилася незадіяною у виробництві. Без роботи залишилися пастухи, комбайнери, доярки, свинарки, трактористи, сапальниці та інші працівники. Більшість із них прийшли до центрів зайнятості з надією знайти хоча б якусь роботу. Фермерські господарства, що теоретично могли б забезпечити розвиток високопродуктивного сільського господарства і, таким чином, надати більше робочих місць для сільського населення, через високі ціни на паливо-мастильні матеріали та засоби захисту рослин, недоступність кредитних ресурсів та високі податки ледь жевріють і не можуть виконати дані функції.

Зростання рівня безробіття спричинило зниження рівня життя, позначилося на дітях, молоді, людях похилого віку. Низка концепцій, програм та додаткових заходів щодо реформування аграрного виробництва, розвитку соціальної сфери села, посилення боротьби з безробіттям провальні та неефективні. Саме тому за останні три роки рівень безробіття зріс як у сільській місцевості, так і в Україні загалом.

Досліджено, що в сільських територіях Житомирської області загострилася проблема вікової структури населення. Поряд із цим зареєстровано зменшення кількості зайнятих молодих спеціалістів, вибуття яких відбувається через низький рівень заробітної плати, відсутність перспектив для професійної самореалізації та небажання жити в сільській місцевості.

Проведений аналіз соціальної ефективності системи відтворення трудового потенціалу сіль-

ських територій Житомирської області свідчить про відсутність гарантій зайнятості на тривалий період (загрозу втратити роботу), незадовільний стан умов праці та культурно-побутового обслуговування на виробництві, відсутність можливості професійно-кваліфікаційного просування, несприятливий соціально-психологічний клімат тощо.

Специфіка сільськогосподарського виробництва породжує низку особливостей, притаманних ринку праці в аграрній сфері і сільськогосподарській зайнятості. Вони проявляються в тому, що відтворення у цій галузі здійснюється в натуральній формі, окремі групи виробників різко різняться розмірами, спеціалізацією, способом залучення у виробництво трудових ресурсів, а виробництво сільськогосподарської продукції значною мірою залежить від природно-кліматичних умов території тощо. Особливостями природного відтворення рослин і тварин є й те, що для сільського господарства притаманна сезонність виробництва.

Таким чином, проведена оцінка особливостей формування та розвитку трудового потенціалу сільських територій виявила необхідність розроблення та імплементації науково обґрунтованого механізму формування, функціонування та розвитку трудового потенціалу сільських територій.

Ґрунтуючись на цих позиціях, а також урахувавши специфіку сільськогосподарського виробництва, пропонується організаційно-економічний механізм формування та розвитку системи відтворення трудового потенціалу сільських територій, який орієнтований на забезпечення стратегічних цілей та потреб селянина, розроблення пріоритетних заходів щодо збереження та ефективного використання кадрового потенціалу на основі цільової трансформації функціональних підсистем внутрішнього та зовнішнього середовища сільської території.

Принципова новизна пропонованого механізму полягає в тому, що у проблемне поле перетворень необхідно включити всі внутрішні складники середовища сільської території: інфраструктуру села, рівень освіти трудових ресурсів та рівень конкуренції на ринку аграрної праці, подолання демографічної кризи, налагодження соціально-трудова процесів тощо. Крім того, відповідно до вимог системного підходу, необхідно врахувати і зовнішнє середовище системи та її комунікаційні зв'язки з іншими системами ефективного використання трудових ресурсів сільських територій. Даний механізм урахує не лише об'єктивну доцільність необхідних змін, але й реальну можли-

вість практичної реалізації, зумовлену необхідністю об'єднання зусиль держави, регіональних і місцевих органів влади та самоврядування, а також територіальних громад для розв'язання проблем сільських територій.

Висновки. Механізм формування та розвитку трудового потенціалу сільських територій забезпечується дією різноманітних чинників і не обмежується лише наявністю суто людських продуктивних сил. Результати дослідження доводять, що конкурентоспроможність трудових ресурсів у сучасних умовах залежить від ефективності функціонування та адекватності системи внутрішнього та зовнішнього середовища сільської території, яка б відповідала мотиваторам та потребам сільського жителя. Виходячи із зазначених позицій, а також урахувавши особливості сільськогосподарського виробництва, пропонується організаційно-економічний механізм формування та розвитку системи відтворення трудового потенціалу сільських територій, який являє собою послідовність специфічних управлінських дій, що реалізуються на принципах системності та циклічності, для реалізації комерційних інтересів сільськогосподарських виробників та соціальних потреб працівників.

Стратегічні перспективи вдосконалення системи відтворення трудового потенціалу сільських територій полягають у впровадженні соціально-економічних програм розвитку кадрового потенціалу, розробленні концепцій професійного росту працівників та оптимальних механізмів добору, оцінки та мотивації персоналу; створенні і підтримці умов збереження і розвитку трудового потенціалу села; покращенні кількісно-якісних параметрів трудового потенціалу; регулюванні мобільності. Діяльність місцевих органів влади необхідно спрямувати з функціональної орієнтації на створення гнучких координуючих центрів, що самоорганізуються, для забезпечення ефективного використання інтелектуальних та фізичних можливостей трудових ресурсів села, реалізацію їх потенціалу та задоволення соціальних потреб.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Левченко О.М. Якість трудового потенціалу регіону / О.М. Левченко. – Кіровоград : КОД, 2015. – 136 с.
2. Кокітко М.С. Трудовий потенціал регіону: стратегія розвитку і функціонування / М.С. Кокітко. – Київ : Агроінком. – 2015. – 129 с.
3. Шпикуляк О.Г. Трудовий потенціал села та кадрове забезпечення аграрних підприємств / О.Г. Шпикуляк // Агроінком. – 2015. – № 5–6. – С. 63–65.